

Oikeusministe

3 1. 10. 2008

oel 1, 021, 2007

Laur

Oikeusministeriölle

Turun hovioikeus esittää lausuntonaan muutoksenhakulupatoimikunnan mietinnöstä (komiteanmietintö 2008:3) kunnioittaen seuraavaa.

Toimikunnalla on ollut yleisenä tavoitteena oikeusturvan parantaminen luomalla hovioikeuksille nykyistä paremmat edellytykset kohdentaa voimavarojaan asioiden laadun vaatimalla tavalla ja näin jouduttaa asioiden käsittelyä hovioikeuksissa. Hovioikeuden näkemyksen mukaan on suuri vaara, että ehdotus toteutuessaan johtaa päinvastoin paitsi hovioikeuksien voimavarojen kohdentumiseen entistä epätarkoituksenmukaisemmalla tavalla ja kokonaiskäsittelyaikojen pidentymiseen myös oikeusturvan heikentymiseen.

Menettelysäännöksiä uudistettaessa pitäisi koko ajan pitää mielessä tuomioistuinten tehtävä oikeusturvaa antavana instituutiona. Säännöksillä ei saisi estää kansalaisia pääsemästä oikeuksiinsa eikä muutoinkaan kaventaa oikeusturvaa. On tärkeätä tiedostaa, että osa oikeusturvaa on myös se, että kansalainen tuntee tulleen tuomioistuimessa oikein kohdelluksi, vaikkei itse ratkaisu lopulta muuttuisikaan. Oikeudenmukaisiksi mielletyt menettelysäännökset jo itsestään ovat omiaan lisäämään luottamusta tuomioistuinlaitokseen.

Toimikunnan ehdotuksessa on myönteistä, että vastauksen pyytämisen tarpeellisuus jätetään hovioikeuden harkintaan. Pääosin kannatettavia ovat niin ikään pääkäsittelyjen osalta ehdotetut muutokset. Sekä pyrkimys "turhien" pääkäsittelyjen välttämiseen että valittajan kutsumisen helpottaminen ovat käytännön työssä toivottuja uudistuksia. Toivottavaa on myös pääkäsittelyn kehittäminen niin, että sen toimittaminen kevyempänä vain jonkun tai joidenkin henkilöiden kuulemiseksi olisi hyödynnettävissä.

1. Yleisiä näkökohtia menettelyuudistuksesta

Oikeusjärjestelmässämme on keskeisenä elementtinä rajoittamaton muutoksenhakuoikeus ainakin kerran. Ehdotettu jatkokäsittelylupajärjestelmä muuttaa tätä periaatteellisella ja myös sangen ollenaisella tavalla. Käräjäoikeuksien ratkaisujen muuttumisprosentti hovioikeuksissa on niin suuri, ettei se puolla rajoituksia muutoksenhakuoikeuteen. Myöskään hovioikeuksien nykyinen työtilanne ei vaadi muutoksenhakurajoitusten asettamista.

Toimikunta on ehdottanut uudelle järjestelylle nimeä jatkokäsittelylupa. Tältä osin hovioikeus toteaa, että sanalla lupa on kansan kielessä yksiselitteinen merkitys ja että niin käsittely, tutkinta kuin muutoksenhakulupakin ovat oikeudellisessa kielessä vakiintuneita käsitteitä. Niitä ei tulisi käyttää näistä vakiintuneista sisällöistä ja muodoista poikkeavasti. Käsittelyluvasta ei voi edes periaatteessa olla kysymys, koska valitus on jo käsiteltävänä.

Ehdotetut muutokset pohjautuvat asiallisesti pitkälti nykyiseen seulontajärjestelmään. Vältettäisiin monta sudenkuoppaa, jos pysyttäydittäisiin seulontajärjestelmässä, jonka perusproblematiikka tunnetaan, ja keskityttäisiin sen kehittämiseen. Riittävää voisi olla nykyjärjestelmän muokkaaminen tekemällä siihen toimikunnankin ehdottamia jäljempänä yksilöitäviä muutoksia, joita hovioikeus pitää kannatettavina. Nimenä voisi olla vastaavasti edelleen seulonta.

Huomionarvoista on, että ehdotetun järjestelmän soveltamisalan rajaaminen tuottaa ongelmia. Rajat muodostuvat pakostakin keinotekoisiksi, mistä puolestaan johtuu, että muutoksenhakuoikeus perustuu pitkälti sattumanvaraisiin seikkoihin.

Rikosasioissa vastaajan osalta ehdotettu lupajärjestelmän rajaaminen kolmeen kuukauteen vankeutta on niin alhainen, ettei järjestelmällä jo senkään vuoksi voitane saavuttaa merkittävää työnsäästöä. Jotta lupajärjestelmän piiriin tulisi kuulumaan työnsäästötavoitteen kannalta riittävä määrä valitusasioita, rajan rikosasian vastaajien osalta tulisi olla selvästi korkeampi, esimerkiksi kuusi kuukautta vankeutta.

Hovioikeus huomauttaa lisäksi, että hovioikeuslain 9 § sisältää vastaavankaltaisia rajauksia siitä, milloin asiat voidaan hovioikeudessa ratkaista niin sanotussa kevennetyssä kokoonpanossa, johon hovioikeudessa kuuluu kaksi jäsentä ja kelpoisuusehdot täyttävä esittelijä. Mikäli jatkokäsittelylupajärjestelmän rajat säädetään lähes vastaaviksi mutta kuitenkin poikkeaviksi, aikaansaadaan varsin monimutkainen normisto, jonka käytännön soveltamistilanteissa menettelyvirheiden riski kasvaa. Samalla hovioikeus toteaa, että kevennetty kokoonpano on nykyisellään toimiva ja käyttökelpoinen, eikä muutoksella tulisi vaikuttaa sen edellytyksiin.

Ongelmalliseksi osoittautuu myös lupajärjestelmän rajaaminen tietyn suuruisiin "saataviin". Tällöin esimerkiksi hinnaanalennusta koskeva valitus edellyttää euromäärästä riippuen jatkokäsittelylupaa, kun taas esimerkiksi kaupan purkua koskeva vaatimus, olkoon kysymys kuinka pienestä kaupasta tahansa, ei sitä edellytä. Edelleen oikeusturvaongelmia on nähtävissä, kun asetetun euromäärän juuri ylittävä velkomusasia olisi kokonaisuudessaan tutkittava mutta niukasti rajan alittava ei.

Tämä on epäoikeudenmukaista siitakin syystä, että sama rahamäärä voi vähävaraiselle henkilölle olla merkittävä mutta suurelle yritykselle mitätön. Voidaankin perustellusti kysyä, kohtealeeko euromääräinen raja muutoksenhakijoita siinä määrin epäyhdenvertaisesti, ettei lupajärjestelmän rajaus ylipääntänsäkään ole perustettavissa rahamäärään.

Tarjolla on myös vaara, että muutoksenhakijoiden tietoisuus suoran muutoksenhakuoikeuden rajoista tulisi vaikuttamaan muutosvaatimuksia laajentavasti eli johtamaan muutoksen hakemiseen sellaistenkin vaatimusten osalta, joissa valittaja muutoin saattaisi tyytyä käräjäoikeuden tuomioon.

Oikeusturvaongelmaksi voidaan nähdä myös se, että lupajärjestelmän piiriin kuuluvat käytännössä kaikki niin sanotut pikkujutut, jotka ratkaistaan käräjäoikeuksissa pääsääntöisesti tuomioistuinharjoittelua suorittavien notaarien toimesta ja/tai kirjallisessa menettelyssä. Voitaneen pitää oikeusturvan kannalta korostetun tärkeänä, että näiden ratkaisujen oikeellisuus on muutoksenhaulla saatettavissa hovioikeuden tutkittavaksi. Lupakynnyksen tulee näiden asioiden osalta olla aina alhainen, jolloin lupajärjestelmän merkitys voi tämänkin takia joutua kyseenalaiseksi.

Hovioikeus painottaa erikseen, että lupajärjestelmän rajausta ei tule missään tapauksessa asettaa niin, että hovioikeudet joutuvat laskemaan vaadittavien pääomamäärien korkoja selvittääkseen, edellytetäänkö asiassa jatkokäsittelyluvan myöntämistä vai ei. Sellaisessa tilanteessa asian käsitteijän työpanos kohdistuisi pahimmillaan ratkaisutoiminnan kannalta täysin epätarkoituksenmukaisiin seikkoihin, mikä on vastoin edellä kerrottua yleistä tavoitetta voimavarojen kohdentamisesta.

Ehdotettu jatkokäsittelylupajärjestelmä hovioikeudessa on jo itsessään työläs verrattuna voimassa olevaan järjestelmään ja siinä täystutkintapäätöksen tekemiseen. Syntyy vaikutelma, että ehdotettu järjestelmä täydennyskehotuksineen, viran puolesta tutkittavine lupaperusteineen ja luvan myöntämisestä laadittavine ylimääräisine ilmoituksineen tai toimituskirjoineen tulisi pikemminkin huomattavasti hidastamaan kuin nopeuttamaan asioiden käsittelyä hovioikeudessa. Tällaista käsitystä tukee myös se, että suuri osa nykyisin seulottavissa olevista valituksista olisi jatkossa tutkittavissa suoraan ilman lupaa. Hovioikeus katsookin, että seulontasäännösten kehittäminen sen pahimpia epäkohtia karsimalla, esimerkiksi harkinnanvaraistamalla vastausten pyytämistä, yhdessä toimikunnan ehdottamien pääkäsittelyä koskevien muutosten kanssa saattaisi olla varteenotettava vaihtoehto, ainakin mikäli pyrkimys on saada aikaan työnsäästöä.

Ehdotuksessa on todettu myös, että päätös pääkäsittelyn toimittamisesta kuuluu valmistelusta vastaavan jäsenen toimivaltaan, mutta pääkäsittelyn toimittamista koskevan vaatimuksen hylkäämisestä päätetään kuitenkin esittelystä kolmen jäsenen kokoonpanossa. Huomion arvoista on, että käytännössä merkittävässä osassa pääkäsittelypäätöksiäkin joudutaan samalla ottamaan kantaa tarjottavan uuden todistelun sallittavuuteen, jolloin pääkäsittelypäätös tulee tehtäväksi esittelystä kolmen jäsenen kokoonpanossa siitä riippumatta, mikä kanta uuden todistelun sallittavuuteen otetaan.

2. Ennakkopäätöskysymys ja ennakkopäätösvalitus

Muutoksenhakulupajärjestelmän luominen hovioikeuksiin ei ole ehdotuksen ainoa periaatteellisesti suuri uudistus. Lähes yhtä suurina voidaan pitää ehdotettuja ennakkopäätöskysymystä ja ennakkopäätösvalitusta.

Tähän asti tuomioistuimet ovat käyttäessään tuomiovaltaa yksittäisissä asioissa olleet sidottuja ainoastaan lakiin ja niihin alemmantasoisiiin säädöksiin, joita lain säännösten mukaan ja nojalla on

voitu antaa. Tuomioistuimelle yksittäisessä tapauksessa lain soveltamisessa jäävän harkintavallan sitomiseen tai ohjaamiseen ei ole ollut valtaa sen enempää toimeenpanovallan elimillä kuin ylempillä tuomioistuimillakaan, vaan tuomioistuimet ovat olleet riippumattomia. Ylemmät tuomioistuimet ovat huolehtineet lainkäytön yhtenäisyydestä vain muutoksenhakuasteena toimimisen kautta. Edes prejudikaatteina pidetyt ratkaisut eivät ole alemmassa tuomioistuimessa myöhemmin tehtäviä lainsoveltamisratkaisuja oikeudellisesti sitovia ratkaisuohteja, vaikka niiden tosiasiallinen vaikutus onkin huomattava.

Ennakkopäätöskysymyksen myötä korkeimman oikeuden rooli muuttuisi lain soveltajasta lainsäätäjän suuntaan. Tältä osin suuria periaatteellisia kysymyksiä herättää, miten ennakkopäätöskysymyksiin annetut laintulkintaohjeet sijoittuvat oikeuslähdeopissamme.

Epäiltävissä on myös, ettei ehdotettu menettely lyhennä käsittelyaikoja. Käräjäoikeuden tekemään ennakkopäätöskysymykseen valituslupan saaminen ja sen jälkeen asiaratkaisun odottaminen vaatii aikaa vähimmilläänkin puolesta vuodesta vuoteen. Tässä ajassa asia olisi nyky menettelyssä jo käräjäoikeudessa ratkaistu, ja muutoksenhaku hovioikeudessa olisi jo pitkällä. Kun oletetaan, ettei korkein oikeus kuitenkaan tule myöntämään valituslupaa kaikkiin käräjäoikeuksien sille esittämiin kysymyksiin, käsittelyajat tulevat näissä "turhaksi" osoittautuvien pyyntöjen jutuissa venymään usealla kuukaudella, jonka jälkeen jutut palautuvat käräjäoikeuden ratkaistavaksi entiseen tapaan.

Ehdotuksessa on lähdetty ajatuksesta, että ennakkopäätöskysymyksen aineksia sisältävät kysymykset on käräjäoikeusvaiheessa helppo erottaa. Tätä voidaan epäillä jo silläkin perusteella, että korkeimmalle oikeudelle on ehdotuksessa jätetty valta evätä valituslupa eli tulkintaohjeen antaminen kaikissa käräjäoikeuksien tekemissä kysymyksissä. Erikoiselta vaikuttaa myös ajatus, että asiaa käsittelevä käräjätuomari olisi ratkaistavanaan olevassa asiassa valituslupan hakijana korkeimmassa oikeudessa.

Mietinnön mukaan ennakkopäätöskysymyksenä "korkeimman oikeuden tutkittavaksi saatettu kysymyshän olisi joka tapauksessa sellainen, johon korkein oikeus joutuisi ottamaan kantaa silloinkin, kun asiassa annettu ratkaisu tulisi sen tutkittavaksi valitusteitse." Näin toki on, mutta normaalisti asiaan liittyvät tosiasiat on korkeimpaan oikeuteen tultaessa jo kahdessa oikeusasteessa tutkittu. Miten käräjäoikeusvaiheessa tehtävässä ennakkopäätöskannanotossa voidaan ja osataan poimia ne faktat ja reaaliargumentit, jotka otetaan kannanoton perusteeksi tai jätetään vaikuttamattomina pois. Lienee hyvinkin mahdollista, että kaikki asiaan liittyvät tosiseikat eivät tuossa vaiheessa käräjäoikeusprosessia ole vielä edes tiedossa.

Ehdotettu sääntely johtanee ongelmiin myös lain muutoksiin liittyvissä tulkintatilanteissa. Ajatellaan esimerkiksi 1.10.2006 voimaan tullutta jäännösrangaistusta koskevaa lainmuutosta, joka on varmuudella nopeassa tahdissa voimaantulonsa jälkeen esiintynyt kaikissa valtakunnan käräjäoikeuksissa. Korkeimpaan oikeuteen olisi tällaisissa ja vastaavanlaisissa tapauksissa odotettavissa mahdollisesti useita kymmeniä ennakkokysymyksiä, joista muutamia lupa todennäköisesti myönnettäisiin. Suurimmassa osassa näitä asioita käsittelyaika venyisi kuukausilla, minkä jälkeen tuloksena olisi ei valituslupaa -ratkaisu. Jäisivätkö samankaltaiset tai samantyyppiset asiat joka tapauksessa käräjäoikeuksiin odottamaan, että valituslupan saaneissa asioissa annetaan asiaratkaisu? Sitoisiko ja minkä tasoisena muussa ennakkopäätöskysymyksessä annettu vastaus alempia tuomioistuimia?

Ennakkopäätöskysymyksen osalta hovioikeus yhtyykin lainsäädäntöjohtaja Välimaan eriävissä mielipiteessä esitettyihin epäilyksiin ennakkopäätöskysymyksen valmistelun riittävyyden,

säännöksen tarpeellisuuden, sen perustuslainvastaisuuden, sen oikeuslähdeopillisen sijoittumisen epäselvyyden ja tuomioistuimen riippumattomuuden vaarantavan luonteen osalta.

Oikeusturvan kannalta ongelmalliselta vaikuttaa myös ns. ohivalitus eli ehdotettu ennakkopäätösvalitus. Kun korkein oikeus tällä hetkellä myöntää valitusluvan alle kymmenessä prosentissa valituslupahakemuksista, lienee selvää, ettei valituslupaperusteiden tai ennakkoratkaisukysymyksen olemassaolon erottaminen ole helppoa edes ammatikseen asioita ajaville asianajajille ja asianosaisille se lienee mahdollista äärimmäisen harvoin. Asianosaisen turvautuminen ennakkopäätösvalitukseen tulisi todennäköisesti johtumaan varsin sattumanvaraisista tekijöistä ja vaarantamaan oikeusturvaa, kun muutoksenhaussa ei tutkittaisikaan käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Vaarana olisi luonnollisesti myös ylimääräisen muutoksenhaun kuormittuminen, kun normaali muutoksenhaku jäisi pois suorittamasta korjaavaa tehtävänsä.

Mietinnössä ehdotetaan, että ennakkopäätösvalituksen tekeminen ja siihen liittyvä muutoksenhakeinon valinta olisi lopullinen. Tulisikin miettiä uudelleen, millaisiin tietoihin ja millaiseen oikeudelliseen asiantuntemukseen valittajan ajatellaan valintansa perustavan. Myös voitaneen kysyä, kuinka moni valittaja on valmis ottamaan tällaisen riskin muutoksenhakumahdollisuutensa tosiasiallisesta menettämisestä. Ajateltavissa lieneekin, että ennakkopäätösvalituksen tekijöiksi valikoituvat syyttäjät/valtakunnansyyttäjänvirasto, mutta ei todennäköisesti monikaan yksityinen asianosainen.

3. Valitusosoitus ja vastavalitus (OK 25 luku)

Oikeusturvan kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että asianosainen muutosta hakiessaan valitusosoituksen perusteella tietää, kuuluuko hänen asiansa lupajärjestelmän piiriin vai ei. Valitusosoituksen oikea sisältö on muutoksenhakuun liittyviä perusasioita jo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta.

Mietinnön mukaan häviöarvoon perustuvassa lupajärjestelmässä häviöarvon määrä voidaan laskea ainakin kahdella tavalla. Edelleen mietinnön mukaan vaihtoehdosta, jossa häviöarvo olisi käräjäoikeudessa esitetyn vaatimuksen ja käräjäoikeuden tuomion lopputuloksen välinen erotus, seuraisi, että jatkokäsittelyluvan tarve olisi selvillä jo, kun käräjäoikeus antaa tuomionsa, jolloin lupa-asioissa olisi perusteltua antaa oma muutoksenhakuosoitus. Tämän kuitenkin todetaan aiheuttavan käräjäoikeuksille merkittävää lisätyötä. Ehdotuksessa on siis päädytty jättämään asianosaisten tehtäväksi sen päättelyminen, tuleeeko muutoksenhakemuksessa pyytää jatkokäsittelylupaa vai ei. Tämä tullee aiheuttamaan asianosaisille toimikunnan toteaman lisätyön ja sen myötä kasvattamaan asianosaisten oikeudenkäyntikuluja. Toisaalta se, kuuluuko valituksen kohteena oleva asia lupajärjestelmään vai ei, on joka tapauksessa hovioikeuden tarkistettava asia. Tämä uusi velvollisuus erottaa lupajärjestelmän piiriin kuuluvat asiat, laatia niissä ehdotuksen mukaiset täydennyskehotukset puuttuvien lupapyyntöjen osalta ja ilmoittaa myönnettyistä jatkokäsittelyluvista puolestaan tulee aiheuttamaan hovioikeuksille lisätyötä. Tähänkin nähden lienee varmaa, että lopullinen työnsäästö jää olemattomaksi tai ainakin vähäiseksi verrattuna sen hintana olevaan oikeusturvan heikentymiseen.

Vastavalituksen raukeamista koskevan 14 b §:n jälkimmäinen virke vastaa sanamuodoltaan nykyisin voimassaolevaa säännöstä, joka on jättänyt tulkinnanvaraisuutta sen osalta, milloin valitus peruutetaan "vasta pääkäsittelyssä". Tulkinta, tapahtuuko peruuttaminen vasta pääkäsittelyssä, jos valittaja jää saapumatta pääkäsittelyyn, ei liene täysin yhtenäinen. Tässä yhteydessä lienee aiheellista harkita pykälän sanamuodon muuttamista sellaiseksi, että sillä ratkaistaan lakitekstin tasolla myös tilanteet, joissa valitus jätetään sillensä valittajan jäätyä saapumatta pääkäsittelyyn.

4. Lupaperusteet ja lupapäätös (OK 25 a luku)

Jatkokäsittelyluvan myöntämisen perusteita esitetään säädettäväksi kolme. Näistä ensimmäisen mukaan lupa on myönnettävä, jos ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Perustelujen mukaan ratkaisun oikeellisuudella viitataan ennen kaikkea ratkaisun lopputuloksen oikeellisuuteen, eikä lupaa yleensä tarvitsisi myöntää perustelujen puutteiden tai lainkohtien oikaisemiseen. On sinänsä järkevää, etteivät käräjäoikeuden perusteluissa olevat toisarvoiset puutteet tai virheet pakota luvan myöntämiseen, mutta lakiehdotustekstiä lukiessa syntyy käsitys, että ratkaisun oikeellisuus kattaa myös perustelujen oikeellisuuden. Tältä osin lakitekstiä lienee syytä tarkentaa. Hovioikeus toteaa lisäksi, että vaikkei jatkokäsittelylupaa myönnettäisikään menettelyn tulisi aina mahdollistaa havaittujen pienten virheiden kuten lainkohtien korjaaminen.

Toinen ehdotettu jatkokäsittelyluvan peruste liittyy ennakkotapausluonteisiin asioihin eli kun lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeää myöntää valitusasiassa jatkokäsittelylupa. Tällöin hovioikeuden ratkaisulla annettaisiin oikeusohje vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle. Tältä osin epäselväksi jää, mitä ennakkotapauksilla ja niihin myönnettyillä jatkokäsittelyluvilla hovioikeuksissa tarkoitetaan. Onko tarkoitus luoda hovioikeuksille seurantajärjestelmä ennakkotapausperusteella myönnettyistä jatkokäsittelyluvista? Nykyisellään eri hovioikeuksissa ja niiden osastoilla ei ole tiedossa, millaisia asioita muilla on käsiteltävänä. Onko tarkoitus ylipäättään ymmärrettävä niin, että samassa kysymyksessä myönnettäisiin vain yksi jatkokäsittelylupa kussakin hovioikeudessa, vai halutaanko jatkokäsittelyyn saattaa kaikki ne asiat, joissa sama ennakkoratkaisuluonteinen kysymys esiintyy, jotta korkein oikeus saisi aikanaan valittavakseen edustavan otoksen kyseisenkaltaisia ratkaisuja?

Ehdotuksen mukaan hovioikeus ei olisi lupakysymystä ratkaistessaan sidottu valittajan esittämiin perusteisiin ja hovioikeuden olisi viran puolesta arvioitava luvan myöntämistä kaikkien lupaperusteiden kannalta silloinkin, kun perusteisiin ei ole valituskirjelmässä vedottu. Tämä viran puolesta tapahtuva arviointi on ongelmallinen muun muassa sen määrittelyn osalta, kuinka laaja ratkaisua tehtäessä käytössä oleva oikeudenkäyntiaineisto on. Ehdotetussa OK 25 a luvun 13 §:ssä puhutaan käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen ja mahdollisen vastauksen ohella "tarvittaessa muusta oikeudenkäyntiaineistosta". Voidaankin kysyä, onko tässä tarkoitettu kontrollointivollisuus ensimmäisen lupaperusteiden eli ratkaisun oikeellisuuden suhteen yhtä laaja kuin nykyisin täystutkinnassa esittelystä ratkaistavissa (rikos)asioissa ja jos on, niin eikö se olennaisesti koverra pohjaa pois tavoiteltavalta työnsäätöltä. Mikäli tutkintavollisuuden laajuudessa ei ole eroa, asianosaisen ja hänen oikeusturvansa kannalta lienee parempi antaa nykyisen kaltainen ns. ei syytä -ratkaisu, jonka mukaan "hovioikeus on tutkinut käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden" kuin evätä jatkokäsittelylupa.

Ehdotuksen mukaan päätöksestä, jolla lupa myönnetään, ei tehtäisi yleensä toimituskirjaa. Sen sijaan luvan myöntämisestä tulee lähettää asianosaisille ilmoitus. Ei liene tarkoitettu, että asianosaisille tiedotetaan, millä perusteella lupa on myönnetty. Tätä ei kuitenkaan ole sanottu suoraan säännöksessä tai perusteluissa. On luonnollista, että epäävistä luvista tulisi tehdä toimituskirja. Näistä ratkaisuistahan on valitusoikeus. Kun lupaa saattaa saapuvissa asioissa pyytää useakin valittaja, joista joku saa luvan ja toinen taas ei, lienee nämä ratkaisut kirjoitettava kaikki yhteen toimituskirjaan.

OK 25 a luku 5 §. Mietinnössä esitetyssä tapauksessa, jossa hovioikeudessa jätetään uusi vaatimus tutkimatta, ratkaisu edellyttää hovioikeudessa kolmen jäsenen kokoonpanoa, jolloin myös jatkokäsittelylupa tullee ratkaistavaksi kolmen jäsenen kokoonpanossa.

Mietinnössä pohdittu euromääräisen rajan osalta ei liene ollut tarkoitusta ennalta ottaa huomioon rahan arvon muutosta ja sen vaikutusta, vaikka silläkin toki pitäisi tällaisessa järjestelmässä olla oma vaikutuksensa. Myöskään ei liene pohdittu, miten häviöarvo on tarkoitettu laskettavaksi yhteisvastuullisten vahingonaiheuttajien osalta. Sitä ei laskettane pääluvun mukaan vaan jokaiselle korvausvelvolliselle täysimääräisenä riippumatta mahdollisesta regressioikeudesta.

Kertyneen korkosaatavan laskeminen hovioikeudessa säännönmukaisena osana lupamenettelyä ei voi olla tarkoituksenmukainen vaihtoehto. Tarkoituksenmukaista ei voi ainakaan olla, että huomioon ei ehdotetun pykälän mukaan oteta käräjäoikeuden ratkaisun jälkeen kertynyttä korkoa, kun taas hovioikeuslain 9 §:n 5 momentin mukaan huomioon ei oteta kanteen nostamisen jälkeen kertynyttä korkoa. Tällainen menettelytapaa koskevien säännösten eroavaisuus on omiaan aiheuttamaan sekä lisätyötä että menettelyvirheiden vaaraa.

Pykälän 2 momentin ilmaisu "oikeudenkäyntikuluja" kattanee myös valtion varoista maksettavat todistelukustannukset, vaikka esimerkiksi hovioikeuslain 9 §:ssä ne on mainittu erikseen. Säännöstä lienee aiheellista selventää tältä osin. Todettakoon lisäksi, että pelkästään oikeudenkäyntikulujen määrä saattaa joissakin tapauksissa olla huomattavan suuri. Onko siten tarkoitus, että esimerkiksi kymmenienkin tuhansien eurojen oikeudenkäyntikuluja koskeva valitus vaatii aina jatkokäsittelyluvan?

OK 25 a luku 6 §. Pykälän 1 momentin mukaan jatkokäsittelylupaa ei tarvita, jos valittajana oleva vastaaja on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kolme kuukautta vankeutta. Näin ollen jatkokäsittelylupaa ei tarvita, jos tuo rangaistus on tuomittu useista sinänsä luvanvaraisista rikoksista, eikä sitä tarvittane myöskään sellaisissa tilanteissa, joissa käsiteltävinä olevista uusista rikoksista ja aikaisemmasta ehdollisesta vankeusrangaistuksesta tai täytäntöönpantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta on määrätty yhteiseksi rangaistukseksi yli kolme kuukautta vankeutta. Tällöinhän ei yleensä ole edes mahdollista eritellä, paljonko rangaistuksessa on uusien tekojen osuutta.

Edellä lausuttu huomioon ottaen esimerkiksi ajokieltovaatimuksen osalta valittajat joutuisivat hyvin eriarvoiseen asemaan siitä riippuen, onko vankeusrangaistus ollut kolme kuukautta vai hie-
man sen alle. Myös saman rikoksen vastaajat saattavat joutua eriarvoiseen asemaan pelkästään sillä perusteella, että toinen on lisäksi syylistynyt johonkin muuhunkin rikokseen. Toisaalta aikaisemmin varsin yksinkertaisessa tavallista tai törkeää rattijuopumusta ja ajokielttoa koskevassa asiassa menettely monimutkaistuu entisestä, kun sama asia joudutaan ottamaan ratkaistavaksi kah-
teen kertaan. Ensin tulee myöntää jatkokäsittelylupa, ilmoittaa siitä ja vasta sen jälkeen ratkaista itse pääasia.

Hovioikeus pitää periaatteessa perusteltuna presidentti Könkkölän ehdottaman 6 a §:n suuntaisen säännöksen säätämistä, joskin senkin osalta rangaistuksen mittaamisen arvottaminen on ongelmallista.

OK 25 a luku 7 §. Virallisen syyttäjän ollessa muutoksenhakijana jatkokäsittelyluvan tarve määräytyy ehdotuksen mukaan rikoskohtaisesti kyseisestä rikoksesta säädetyn rangaistusasteikon perusteella. Säännösehdotuksen perusteluista on pääteltävissä, että syyttäjän valituksen koskiessa sekä sellaisia rikoksia, joista on säädetty ankarampi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, että sellaisia rikoksia, joiden rangaistusmaksimi ei ylitä kahta vuotta, osa valituksesta edellyttäisi jatkokäsittelylupaa, osa ei. Yksinomaan pykälän sanamuodon perusteella on tosin mahdollista päätyä siihenkin tulkintaan, että jatkokäsittelylupa tarvittaisiin vain niissä tilanteissa, joissa valitus ei koske lainkaan sellaisia rikoksia, joista on säädetty yli kaksi vuotta vankeutta.

Syyttäjän valituksessa esittämiin vaatimuksiin sisältyy varsin usein vaatimus yhteisen vankeusrangaistuksen korottamisesta. Jos valituksen käsittely tulee hovioikeudessa ainakin rangaistusseuramuksen osalta jatkumaan, hovioikeus ei voine jatkokäsittelylupaa harkitessaan rajata kokonaan jatkokäsittelyn ulkopuolelle ainoatakaan sellaista rikosta, joka on otettu huomioon yhteistä vankeusrangaistusta mitattaessa, vaikka niiden syyksi lukemisesta ei olisi enää hovioikeudessa kysymys. Käräjäoikeuden tuomiossa ei nimittäin yleensä oteta kantaa siihen, mikä kunkin syyksi luetun rikoksen mittaamisvaikutus tuomittuun yhteiseen vankeusrangaistukseen on ollut. Tällöin ei ole olemassa - tai ainakaan ulkoisesti käräjäoikeuden tuomiosta todettavissa - kunkin rikoksen osalta sellaista rangaistuksen osaa, joka kohdentuisi kyseiseen rikokseen. Näin ollen hovioikeuden muuttaessa käräjäoikeuden tuomitsemaa yhteistä rangaistusta hovioikeuden tuomitsemaan rangaistukseen ei voine sisältyä sellaisia osia, joiden määrä jää suoraan käräjäoikeuden tekemän mittaamisharkinnan varaan, vaan rangaistus tulee kokonaisuudessaan mitattavaksi hovioikeudessa. Tästä seuraa, että jatkokäsittelylupa tulee myönnettäväksi kaikkien niiden rikosten osalta, joiden perusteella yhteinen rangaistus on käräjäoikeudessa tuomittu. Lupa voidaan toki myöntää rajoitetuna siten, että osassa rikoksia lupa koskee vain niiden vaikutusta rangaistusseuraamukseen. Edellä lausuttu kuitenkin osoittaa, että tältä osin ehdotettu rikoskohtainen lupaedellytysten harkinta ei luontevasti sovellu voimassa olevaan rangaistusjärjestelmään tai se ainakin aiheuttaa käytännössä ongelmia ja lisätyötä.

OK 25 a luku 8 §. Sääntelyssä olisi aihetta ottaa huomioon myös ne asianomistajat, jotka saavat ROL 1 luvun 14 §:n 3 momentin mukaisesti tulla suoraan hovioikeuteen, vaikka eivät ole käyttäneet käräjäoikeudessa puhevaltaa. Selvää ei ole myöskään se, miten asianomistajaa tulee käsitellä muutoksenhakijana rangaistuksen mittaamisen osalta. Voiko asianomistaja ylittäänsä hakea muutosta yhteisen rangaistuksen mittaamiseen muista kuin sellaisista rikoksista, joissa hän on asianomistajana?

OK 25 a luku 10 §. Pykälän jälkimmäinen momentti ei juurikaan vähentäne pääkäsittelyjen määrää, koska se koskee vain lupajärjestelmän piiriin kuuluvia vähäisiä asioita.

OK 25 a luku 11 §. Ehdotukseen otettua esimerkkiä jatkokäsittelyluvan myöntämisestä osittain voidaan pitää käytännön hovioikeusmenettelyn kannalta vähintäänkin outona. Ajatus, että hovioikeus alkaisi muutoksenhaussa ensin käsitellä vahingon määrää ja jättäisi avoimeksi ja vasta myöhemmässä vaiheessa ratkaistavaksi, pitäisikö korvauksen perustettakin käsitellä, on vieras. Koko säännöksen tarpeellisuus on kyseenalainen.

Kysymyksiä herättää myös menettely esimerkiksi tapauksessa, jossa on useita muutoksenhakijoita, joista osa saa jatkokäsittelyluvan ja osa ei. Onko tarkoitus, että luvan epäämistä koskeva ratkaisu jätetään säännönmukaisesti odottamaan luvan saaneiden osalta annettavaa pääasiasratkaisua? Vai onko niin, että osalle luvan hylkäävä päätös annetaan heti ja että muu osa jää hovioikeudessa vähintään 60 päiväksi odottamaan valitusajan umpeutumista ja mahdollisen valituksen ratkaisua.

Hovioikeus katsoo, että vastapuolen kuulemisen periaate tekee luvan myöntämisen vain osalle muutoksenhakijoista tosiasiaa tyhjäksi ja prosessiekonomisesti merkityksettömäksi tai pahimmillaan jopa kustannuksiltaan useampikertaiseksi. Ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa valittajana oleva syytetty saa jatkokäsittelyluvan, mutta valittajana oleva asianomistaja ei. Kun asianomistaja kuitenkin kutsutaan syytetyn valituksen johdosta toimitettavaan pääkäsittelyyn ja häntä siellä kuullaan, ei ole helposti löydettävissä pitäviä perusteluita sille, miksi asianomistajaa ei samalla kuultaisi hänen oman valituksensa johdosta ja sitä käsiteltäisi. Luvan osittaisen epäämisen tilanteessa taas vaarana on, että korkein oikeus palauttaa asianomistajan valitusta koskevan

asian hovioikeuteen, jossa toimitetaan sen johdosta myöhemmin toinen pääkäsittely, jossa puolestaan syytettyä kuullaan vastapuolena.

Hovioikeus katsookin, että pääsääntöisesti lupa tulisi myöntää tai evätä koko asiassa.

OK 25 a luku 12 §. Vastoin ehdotuksessa lausuttua vastauksen pyytäminen ja sen saapuminen voivat päin vastoin selvästi osoittaa, että jatkokäsittelyluvan myöntämiselle ei ole perustetta.

OK 25 a luku 14 §. Hovioikeus viittaa edellä sivulla 5 hovioikeuden eri työvaiheiden lisääntymisen osalta lausuttuun.

OK 25 a luku 17 §. Hovioikeuden näkemyksen mukaan tämän luvun pykäläjärjestys voisi olla johdonmukaisempi. Luvun 17 § kuuluisi 14 §:n edelle.

5. Pääkäsittely (OK 26 luku)

Ehdotuksessa on lähdetty siitä, että pääkäsittelyn toimittamisessa nykyisin voimassaoleva OK 26 luvun 14 § olisi toissijainen suhteessa saman luvun 15 §:ään. Hovioikeuden käsityksen mukaan näin ei suinkaan ole, vaan käytännössä nykyisin OK 26 luvun 15 §:n soveltaminen tulee pohdittavaksi vasta, jos pääkäsittelypyyntöä ei ole esitetty. Tästä virheellisestä lähtökohdasta huolimatta ehdotettu uudistus johtaa parempaan ja tarkoituksenmukaisempaan suuntaan.

Mietinnössä todetaan selvä lähtökohta, jonka mukaan hovioikeudella tulee jatkossakin olla oikeus omasta aloitteestaan toimittaa pääkäsittely katsoessaan sen tarpeelliseksi. Tämä on itsestään selvää, koska asianosaisella ei ole valtaa disponoida laillisen oikeudenkäynnin kulusta myöskään esimerkiksi ilmoittamalla tyytyvänsä laillista pienempään kokoonpanoon. Tältä osin lainvalmistelussa olisi kuitenkin selventävää ottaa kantaa myös kuluvastuuseen, joka lienee muun muassa siviiliasian todistajanpalkkioiden osalta jatkossakin asianosaisilla, vaikka he eivät haluaisi pääkäsittelyä. Tällaisten tilanteiden varalta olisi aiheellista ottaa lakiin selventävä säännös, jonka mukaan hovioikeus voi tuolloin tosiasiallisesti määrätä, keitä käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä on asianosaisen kuluvastuulla kuultava hovioikeuden pääkäsittelyssä.

OK 26 luku 15 §. Pykälän viimeinen momentti lienee turha.

OK 26 luku 28 §. Ehdotuksessa on todettu tiedoksiantotapaa koskevien tarkistusten lisäävän hovioikeuksien osalta tilastollista tuottavuutta. Tilastoja tärkeämpää on kuitenkin huomata, että ehdotetuilla tiedoksiantouudistuksilla voidaan aivan todellisesti säästää oikeudenhoidon parissa työskentelevien työaikaa, jos voidaan välttää pääkäsittelyjen peruuntuminen, uusien käsittelypäivien sopiminen, etsintäkuulutusten tekeminen ja haastemiesten juoksuttaminen.

Ehdotuksen mukaan valittajalle kirjeitse tiedoksiannettavaan kutsuun tulisi voida liittää myös "tarvittavat uhat", esimerkiksi uhka valituksen jättämisestä sillensä. Tarvittavilla uhilla tarkoitettaneen myös sakon uhkaa, vaikka sitä ei perusteluissa nimenomaisesti mainita. Mikäli näin on, uudistus on valittajan kannalta aika radikaali. Mikäli tarkoituksena on, että kirjetiedoksianto on käytettävissä vain sillensä jättämisen uhalla ja että sakon uhan asettaminen edellyttää henkilökoh- taista tiedoksiantoa, asiaa tulee ehdotuksesta selventää.

Prosessiosoitteella tapahtuva tiedoksianto jättää tässä muodossa liian suuren tulkinnanvaran. Ehdotuksen mukaan jos on aihetta olettaa, ettei asianosainen saa prosessiosoitteen kautta tietoa, on pyrittävä sen ohella puhelintiedoksiantoon ja lähetettävä kutsu tiedossa olevaan posti- tai

sähköpostiosoitteeseen. Milloin näin on aihetta olettaa? Entä, ellei asianomaisella ole olemassa tiedossa olevaa puhelinnumeroa eikä posti- tai sähköpostiosoitetta tai tiedetään jo tiedoksiantoon ryhdyttäessä, että tiedossa olevat osoitteet eivät ole enää tosiasiallisesti voimassa. Riittääkö silloin pelkkä asiamiehelle osoitettu kirje? Entä jos asiamies ilmoittaa, ettei hän tavoita päämiestään? Voitaneen ajatella, että säännöksellä asetetaan valittajalle velvollisuus olla hovioikeuden tavoitettavissa siten, että myös prosessiosoitteen muuttumisesta tulee ilmoittaa. Mietinnön mukaan säännöksen tarkoituksena on estää tietoisesti asian vireilläoloa hovioikeudessa pitkittävää valittajaa pääsemästä tavoitteeseensa. Säännöstä olisi aihetta selventää kirjoittamalla "jos on aihetta olettaa, ettei asianosainen saa prosessiosoitteen kautta tietoa kutsusta pääkäsittelyyn, kutsu on, *mikäli mahdollista*, pyrittävä antamaan hänelle tiedoksi lisäksi puhelimitse ja lähetettävä hänen tiedossa olevaan posti- tai sähköpostiosoitteeseensa".

Hovioikeus toteaa lisäksi, että säännös prosessiosoitteesta on sovellettavissa vain sellaisiin asianosaisiin, jotka ovat käyttäneet puhevaltaa hovioikeudessa. Ulkopuolelle jäävät siten muun muassa piileksivät vastaajat, joiden osalta syyttäjä on hakenut muutosta.

Toimikunta on ehdottanut myös eräiden tiedoksiantotehtävien siirtämistä haastemiehille. Se on katsonut, ettei ole tarkoituksenmukaista, että puhelintiedoksiannosta huolehtivat pääsääntöisesti hovioikeuden henkilökuntaan kuuluvat henkilöt kuten nykyisin. Hovioikeuden käsityksen mukaan käytännössä hovioikeuden notaarin suorittama puhelintiedoksianto on osoittautunut hyvin toimivaksi ja käytännölliseksi tavaksi tiedoksiantojen toimittamisessa. Tehtävän siirtäminen haastemiehelle aiheuttaa sekä enemmän työtä että työn päällekkäisyyttä, kun notaarin tulee laatia ja postittaa lähete, tiedustella tiedoksiannon onnistumisesta ja niin edelleen verrattuna tilanteeseen, jossa hän itse tarttuu puhelimeen ja suorittaa tiedoksiannon. Hovioikeus toteaa lisäksi, että oikeusministeriön työryhmä pohtii parhaillaan keinoja tehostaa tiedoksiantoa oikeudenkäynnissä. Ongelmana on, että riidattomissa velkomisasioissa pääsäännöksi muodostunut haastemiestiedoksianto kuluttaa tarpeettoman paljon haastemiesten voimavaroja.

Turussa 30. päivänä lokakuuta 2008

TURUN HOVIOIKEUS

Pertti Liesivuori
Hovioikeudenlaamanni

Kai Kokko
Kansliapäällikkö